

האריה

עלון לשבת קודש

דברי מחשבה והלכה, ומהנעשה בבתי הכנסת

נושא השבוע: לקראת פסח (ג)

ההפטרות: "עם זו" (ישעיה מו)

ב' ניסן תשפ"ג 1468 (שנה כח')

פרשת ויקרא

"...אדם כי יקריב מכם קרבן לה' (א,ב)

התורה לא אמרה "אדם מכם כי יקריב" אלא "אדם כי יקריב מכם" ללמדנו שחלק בלתי נפרד מעבודת ה' שנדרש מהאדם להקריב מעצמו עבור בורא העולם. כאשר אדם ימסור נפשו ויתאמץ למען קיום המצוות הוא יזכה לסייעתא דשמיא מעל גדר הטבע ויצליח בכל עניינו. (מתוק האור)

ההכנות לחג הפסח בעיצומן, בהן אנו נדרשים לסלק את החמץ הגשמי מחדרי ביתנו, אך בד בבד נשים לב שלא לצבור "חמץ רוחני" ונתאמץ שלא לעבור על מצוות ה' כשאנו מסלקים את החמץ הגשמי קרי: לא נעשה רעש בשל הניקיונות בשעות המנוחה כהפעלת שואב אבק, דפיקות בפטיש... כדי שלא נעבור על גזל שינה ונגרום צער לאי מי או נלכלך את הרשות הציבורית בחמץ .. כל זאת בשם "מצות הניקיון" [גם ששולחים ילדים לאכול חמץ בגינה צריך לדאוג לאסוף את השאריות] ... ובה אנו מקריבים מעצמנו ונמנעים מלעשות פעולות מרעישות או מלכלכות במרוץ לניקיון הבית נזכה לסייעתא דשמיא בכל מעשינו.

חבילה ממוסקבה

מעשה שהיה

שלוש שנות גלות עברו על החסיד ר' רפאל כהן. הוא נאסר על-ידי השלטון הקומוניסטי בעוון לימוד תורה והפצת יהדות, כאחד מאלפי שליחיו של הרבי הקודם מליובאוויטש, ונשלח לגלות בכפרים נידחים שליד סיביר. סבל רב היה מנת-חלקו - רעב, מחסור, קור, מחלות, בדידות ואנטישמיות. אולם הסבל הגדול ביותר עבורו היה כשהתקרבו החגים, והוא המתין בעיניים כלות לקבלת צורכי החג מאת בני-משפחתו. מבחינתו, לחגוג את ראש-השנה בלי שופר, את חג-הסוכות בלא ארבעת המינים ואת חג-הפסח בלא מצות ויין - היה הדבר הקשה והמציץ ביותר.

שנה אחת זכה לקבל חבילה ובה יין לארבע כוסות, אך מצות לא היו שם. הוא ניסה להשיג גם מרור, אף שלדבריו, מרור רוחני היה לו בשפע. הוא פנה אל מכריו הגויים וביקשם לנסות להשיג בשבילו חזרת, אלא שבתקופת הפסח שרר באזור קור עז והחזרת לא הייתה מצויה.

הגויים הבינו שכנראה החזרת היא מאכל אהוב על היהודי המזור שנקלע אליהם, ולקראת חג-השבועות קיבל מנות גדושות של חזרת מכל ידידי הגויים, שדאגו לספק לו את הירק החביב עליו...

זה היה בשנה השלישית של גלותו, החל מפורים ציפה ר' רפאל לקבלת החבילה מהבית ובה מצרכי הפסח, עבר יום ועוד יום - והחבילה לא הגיעה.

התעוררה אז בעיה חדשה: עקב התחלת עונת הפשרת השלגים, חדלה מרכבת הדואר להגיע לכפר שבו שהה, וכל הדואר היה מתרכז בכפר שנמצא במרחק כשלושים קילומטרים משם. הוא ויתר האסירים המתיני בקוצר-רוח שמרכבה כלשהי תצא מכפרם אל נקודת הדואר, אך שום מרכבה לא יצאה.

בתחילת חודש ניסן נודע שפקיד של הג-פ-או (המשטרה החשאית) נצטווה לנסוע לאותו כפר כדי לבצע שליחות מסוימת ולחזור. מיד התנפלו עליו כל האסירים והתחננו לפניו שיביא עמו מכתבים וחבילות

אף פעם אל תסתכלו על מישהו מלמעלה אלא אם כן אתם עוזרים לו לקום

ע"פ "אור החיים" אופק ת"א*שעון קיץ* לא לעיין בתפילה * שקיעה 6:59-6:55 * סוף זמן ק"ש 9:00-9:06

כניסת שבת: 6:35 יציאת שבת: 7:27 יציאת שבת: 8:11

מהדואר. האיש הסכים להביא מכתבים בלבד, ואילו חבילות סירב להביא, באמרו שמסלול נסיעתה של המרכבה עובר מעל נהרות ששכבת הקרח שעליהם נעשתה דקה, ואם יטעין על המרכבה משא כבד, הוא מסכן את חייו. ואכן, לאחר שהפקיד סיים למלא את שליחותו, נכנס לדואר והודיע שהוא מוכן לקחת עבור האסירים רק מכתבים, אך לא חבילות.

אמר לו פקיד הדואר: "חבילה אחת אתה מוכרח לקחת. זו חבילה ממשלתית חשובה ממוסקבה. היא מלאה בחותמות שעווה מכל צדדיה". הוא לקח עמו את החבילה ואת המכתבים וחזר לכפר. בהגיעו לכפר, התנפלו עליו כל הגולים לקבלת מכתביהם, ובתוך כך ראו את החבילה הממשלתית החשובה, אשר עליה התנוסס שם הנמען - שמו של ר' רפאל כהן. הוא לא האמין למראה עיניו, בשמחה אין-קץ עט על החבילה ומיהר לפותחה. לאושרו הכילה החבילה - קילוגרם מצה שמורה לחג-הפסח! אמנם יין ושאר מצרכים לא היו בחבילה, אבל הוא אחז בידי מצות שמורות, מהודרות. כל החבורה השתתפה בשמחתו, ומיד התחוללה שם מעין הילולה. הגויים הרימוהו על כתפיהם וקראו: "הידד! הידד! אלוקי היהודים שומר עליך, הקב"ה דואג לך!".

באותו כפר שהה עוד יהודי שהיה רחוק מאוד מהיהדות ומשמירת תורה ומצוות. בכל-זאת אמר לו ר' רפאל: "יש לי כאן קילוגרם מצות, אנחנו נתחלק בהן בינינו בחג-הפסח".

מיד החלו הגויים לצעוק לעברו: "אל תיתן לו מצות! הוא איננו דתי! הוא אוכל טריפות!". ר' רפאל לא התרגש מהקריאות. הוא ידע שיהודי איננו כפי שהוא נראה ושקרב כל יהודי שוכנת נשמה טהורה ומלאת אמונה. הוא פנה אליו ואמר: "אם תבטיח לי שכל ימי הפסח לא תאכל חמץ או מאכל טרף, ותאכל רק מה שאני אוכל - אתחלק איתך במצות", היהודי הבטיח בהתרגשות רבה. לאחר שהגויים שמעו את הבטחתו, צעקו אליו, כשהם מנופפים לעברו באגרופיהם: "בן-מוות אתה אם נתפוס אותך אוכל חמץ!", ואילו לר' רפאל אמרו: "אל תדאג, נשמור עליו היטב..."

את ליל-הסדר חגג ר' רפאל ביחד עם אותו יהודי. רק מצות היו להם, אבל השמחה על עצם הזכות לקיים את מצוות אכילת מצה בתנאים כאלה - חיפתה על הכול. במשך כל ימי חג-הפסח הם ניוזנו רק ממצות ומפרי ששמו היה 'קלובקה', ושתו ממי המעיין שהיה שם בהר. היהודי קיים את הבטחתו, ובילה שעות ארוכות במחיצת ר' רפאל, שסיפר לו על חג-הפסח ועל האמונה היהודית. (אוצר 770)

פִּינַת הַהֲלָכָה הַלְכוֹת בְּדִיקַת חֻמֵּץ

- א. חז"ל ציוו לבדוק את החמץ בליל י"ד ניסן בצאת הכוכבים [אחרי ערבית] לאור הנר (ש"ע סי' תל"א ס"א) וגם אם בטוח שביתו נקי מחמץ חייב לבדוק ובברכה (סי' תל"ג ס"א).
- ב. חצי שעה קודם זמן בדיקת חמץ אסור להתחיל בשום מלאכה, לישון או להתחיל לאכול [אבל עד 50 גר' פת או עוגה מותר. אך פירות, שתיה ותבשיל שאינם מ-5 מיני דגן מותר אפילו יותר מ-50 גר', ואם ביקש מחברו שיזכירנו רשאי לאכול פת אף יותר מ-50 גר', והמחמיר לא לאכול כלל תע"ב] [והטעם: שמא ימשך אחר עניינו וישכח לקיים מצות בדיקת חמץ] ואם התחיל לפני החצי שעה רשאי להמשיך (ש"ע סי' תל"א ס"ב, חז"ע פסח עמ' מא) והמחמיר להפסיק ולבדוק תבוא עליו ברכה (ס).
- ג. אין להתחיל ללמוד בהגיע זמן הבדיקה (אם התחיל קודם רשאי להמשיך) (ש"ע ס) מכל מקום ציבור הלומדים בבית הכנסת שיעור קבוע יקיימו את השיעור ועם סיומו יזכירו לכולם לבדוק. (חז"ע ח"ג סי' נט). [נוהגים לפזר 10 חתיכות קטנות עטופות בפינות הבית ולמוצאם בבדיקה].
- ד. יש לבדוק לאור נר שעווה (ש"ע סי' תל"ג ס"ב) או פרפין [המצויים כיום] (חז"ע עמ' מ) ואין לבדוק לאור נר חלב, שמן או אבוקה (ש"ע ס) [וה"ה לשני נרות הקלועים יחד כמו נר הבדלה] (חז"ע ס) ואם בדק בנר חלב ושמן יצא ידי חובה בדיעבד, ובאבוקה לא יצא אפילו בדיעבד וצריך לחזור ולבדוק כהלכה (בלא ברכה) (ש"ע ס). וכשאין נר כשר יכול לבדוק בפנס כיש (ויכול לברך על זה) (חז"ע עמ' לח).
- ה. אין צריך לכבות את אור החשמל בשעת בדיקת חמץ, ואדרבה תוספת אור עדיפה יותר שע"י כך יכול לבדוק יפה בחורים ובסדקים. (תורת מועדים פ"ג ס"יח).
- ו. קודם שיברך על הבדיקה ייטול ידיו בלא ברכה משום נקיות (פסח כהלכה סי' ד ס"א) [אם ידיו היו לא טהורות כגון: נגע בנעליו וכ"ו]. ממידת חסידות נכון לקחת פרי חדש הטעון "שהחיינו" ואחרי שמתחיל קצת לבדוק מברך על הפרי "שהחיינו" [להרוויח את אלה הסוברים שצריך לברך שהחיינו על הבדיקה] (חז"ע עמ' מה). ובסיום הבדיקה יברך ברכת הנהנין ויאכל הפרי (ס).
- ז. בברכה אחת שמברך על הבדיקה יכול לבדוק כמה בתים או חנויות ואפילו הם רחוקים קצת זה מזה [שאין ההליכה נחשבת הפסק] (ויכוון עליהם בברכה) מכל מקום אם הם רחוקים ממש יכוון בשעת

הברכה לצאת יד"ח הברכה רק על הבדיקה שבביתו ויכול לברך שנית על הבדיקה בחנות (סס עמ' מז)
ח. לפני הבדיקה מברך ואין לדבר עד סוף הבדיקה, [עד אחרי הביטול] (חזו"ע עמ' מד). ואם דיבר בין
הברכה לתחילת הבדיקה [בדברים שאינם לצורך הבדיקה] חוזר לברך, אבל אם דיבר אחר שכבר
התחיל לבדוק קצת אינו חוזר לברך, ואף לכתחילה יכול לדבר אחר שבדק קצת בדברים שהם לצורך
הבדיקה (ש"ע סי' תלז ס"א ומשנ"ב ס"ק ה-ו). אם שכח לברך, כל עוד שלא סיים את הבדיקה יכול לברך
(בהרמ"ב). ואם נצרך לנקביו באמצע יברך "אשר יצר" וימשיך (חזו"ע מה).

ט. אע"פ שהבדיקה קשה ולוקחת הרבה זמן לא יקוץ בה, ולפי הצער כן השכר ולכן לא יעבור עם
הנר בדירה בהעברה בעלמא אלא יעשה בדיקה יסודית (בא"ח פ"ד או סעי' ג).

י. אם בעל הבית רוצה, יכול לחלק את חדרי הבית לכמה אנשים וכולם יעמדו לידו בשעת הברכה
[ואם לא עמדו לידו אין ראוי שיבדקו] ואח"כ יתפזרו לבדוק. (ש"ע סי' תלז ס"ג). ואם בעל הבית אינו
בודק כלל לא יברך להם אלא השליח שאותו מינה לבדוק, ואשה לא תבדוק במקום שיש אישנמגיל
[13] וכשאין תברך, תבדוק ותבטל [ותאמר "כל .. דאיכא לבעל" וכו' כשהיא נשואה] (חזו"ע עמ' מט, נו).

יא. צריך לבדוק בחורים ובסדקים ובכל החדרים ופינות הבית, לרבות המדרגות וחדרי המדרגות,
וביתר המקומות שמצניעים שם אוכל, אף שברור לו שמעולם לא אכל שם חמץ, וכשיש ילדים
קטנים יבדוק גם תחת הארונות והמיטות, בחדר השירותים והאמבטיה (אור לליון ח"ג פ"ז ס"ט).

יב. מי שיש לו מכונית פרטית צריך לבדוקה בליל יד' לאור הנר (ועדיף ע"י פנס כיס משום סכנה)
(פסח כהלכה סי' ג ז"ל). אך לא יברך על בדיקתה היות ונפטר בברכה שמברך על בדיקת ביתו ולכן

יקפיד לבדוק את מכוניתו סמוך לבדיקת ביתו (ש"ת יח"ד ח"א סי' ה, חזו"ע פסח עמ' נב).

יג. הגינה והחצר-כשמסופק אם יש חמץ צריך לבדוק רק בחורים ובסדקים שבפינות ואם יש ודאי
חמץ צריך לבדוק את כל הגינה והחצר (ש"ע סי' תלז ס"ו, משנ"ב ס"ק כה) [שמצוי שיש חמץ].

יד. גבאי ביהכ"נ צריכים לדאוג לבדוק את החמץ בבית הכנסת בליל יד' לאור הנר בלא ברכה
(חזו"ע סס סעי' ה), וכן בבניין משותף צריך הועד לבדוק את חדר המדרגות, המקלט, ארונות החשמל
והגז, וטוב שכל השכנים ימנו שליח אחד עבור כולם, ואם הוא יודע שאין השכנים בודקים יבדוק
מהכניסה ועד הקומה בה הוא גר (סידור פסח כהלכתו סי' יב ס"ו, אור לליון ח"ג עמ' פ) – בלא ברכה [ויפטרום
בברכה שמברכים על בדיקת הבית (חזו"ע עמ' ז)].

טו. מקום שאינו רוצה לבדקו (כגון: מקלט, בית-ספר) יכול למכור (את החמץ והמקום שבו) לגוי ויפטר
מן הבדיקה [אע"פ שכעת לא נמכר, מ"מ הואיל וסופו להימכר לגוי אינו צריך בדיקה (חזו"ע פסח עמ' נא)]
מ"מ אם אפשר לבצע מכירה מיוחדת לגוי ב-יג ניסן עדיף (פסח כהלכה סס).

וראוי לסגור את המקום במפתח ולהימנע מלהיכנס לשם בפסח (מכירת חמץ כהלכתו פ"ב ס"כו).

טז. הנוסע מביתו מלפני הפסח לכל ימות הפסח ורוצה למכור את כל ביתו עם החמץ שבתוכו, יכול
למכור את כל הבית חוץ מחדר אחד או חלק ממנו שיישאר כדי לקיים בו מצוות בדיקת חמץ,
(פסקי תשובות סי' ע"פ ש"ע סי' תלו ס"ג) ואם יוצא לפני ליל יד' בניסן יבדוק את החדר בלא ברכה בלילה
שלפני יציאתו (משנ"ב ס"ק ג, אור לליון ח"ג פ"ז ס"ט, משנ"ב איש מצליח סי' תלו ס"א) ואם נמצא בליל יד' יבדוק
בברכה את אותו החדר (פסח כהלכה סי' ג). מ"מ בערב פסח יבטל את כל החמץ שברשותו (משנ"ב סס).

ראוי לסגור אותו במפתח ולהימנע מלהיכנס לבית בימי הפסח (מכירת חמץ כהלכתו פ"ב ס"כו).

יז. המתארח בבית מלון כל הפסח ומקבל את החדר לפני ליל י"ד בניסן חייב לבדוק את חדרו בלא
ברכה בליל בדיקת חמץ [ויהרהר הברכה בליבו] [ילקו"י פסח ח"א עמ' תקסו-תקע"א].

יח. אחר הבדיקה יבטל את החמץ ויאמר: "כל חמירא דאיכא..." [בעברית: כל חמץ ושאר שישנו
ברשותי שלא ראיתיו ולא ביערתיו יתבטל ויהיה כעפר הארץ] (ש"ע סי' תלז ס"ג) ויאמר את הביטול
בלשון שמבין (הרמ"א סס) שאם לא מבין, לא יצא ידי חובה אפילו בדיעבד (משנ"ב ס"ק ט).

הלכות מכירת חמץ

א. מי שנשאר חמץ בבעלותו יכול למכרו לגוי (ש"ע סי' תמח ס"ג) באמצעות הרבנות לפני הפסח, ובכך
לא יתחייב לבערו [ולאחר הפסח חוזר החמץ לרשותו] [ואלכות יוסף פ"ה ס"א]. גם מי שסבור שאין לו כל
חמץ מן הראוי שיהדר וישתתף במכירת חמץ (מכירת חמץ כהלכתו פ"א ס"א) נכון להשאיר קצת חמץ כדי
לבערו בערב פסח כדי לקיים מצות "תשביתו" לכל הדעות (ס"ג).

ב. יכול למנות שליח עבורו שיחתום במקומו על השטר וימכור את החמץ בשבילו (ואלכות יוסף פ"ה ס"ג)
וכן אישה יכולה למכור חמץ שלה, וכשהיא נשואה אף את החמץ של הבית ברשות בעלה [גם
שאינה יכולה לשאול את בעלה, יכולה בכ"ז למכור] וכן יכולה להיות שליחה עבור אחר (סס פ"ז ס"ג).
לכתחילה אין למכור את החמץ של חברו ללא רשותו ושליחותו (ק. ילקו"י עמ' תקפז). ובדיעבד מועיל
למכור חמץ זה ועל כל פנים יודיע לו זאת לפני הפסח כדי שיתרצה (כה"ח סי' תמח ס"ק סה-סט).

ג. המוכר בא בעצמו [או שליחו] אל הרב כדי למנות שליח למכירת חמצו לגוי ומקבל את סודרו

ומגביהו לעצמו ותחת זה מוסר לו את הרשות לעשות בחמצו ככל הדרוש כדי לבצע את המכירה של החמץ לגוי וגם חותם על הרשאה זאת בחתימת ידו (ס"ב פ"ז ס"ב-טו) ויש אומרים שנכון לדקדק לשלם לרב איזה תשלום עבור טרחתו במכירת החמץ (ק. ילקו"י ס"ה) [והטעם לכך כדי שיהיה כדן פועל שידו כיד הבעלים, ושיהיה לו במה לקנות את החמץ במוצאי החג ולא יראה רק בעורמה] (מכירת חמץ כה. ס"ז).

ד. מי שצריך למכור את חמצו והוא נמצא במקום רחוק ואינו יכול להגיע לבצע את מינוי השליחות למכירה יכול למנות את הרב המבצע את המכירה דרך הטלפון (מסקיל עבדי ח"ו סי' יז ס"ק א, אור לחיון ח"ג פ"ט ס"ב, פסח כהלכה לגר"א לוי סי' ז ב"ש הגר"ש אלישיב, הגר"ע קרליץ והגר"מ מאזוז, שו"ת הרש"ל לגר"י יוסף ח"א סי' מח).

ה. אף על פי שאין מפרטים את החמץ ואת מקומו המכירה מועילה (ס"ב פ"ד ס"טז) ואם פרט את מקומות החמץ, ואחר הפסח התברר לו שיהיה לו חמץ בתוך ארון שלא ידע על קיומו, בדיעבד אין חמץ זה נאסר (ק. ילקו"י ס"ו, מכירת חמץ כהלכתו פ"ב ס"ה).

ו. מי שבא למכור חמץ צריך לעשות בביתו מחיצה בינו ובין מוצרי החמץ שרוצה למכור כגון: שיהיו בתוך ארון [את המפתח להצניע], ואין להשאיר ארון גלוי, וכיסוי או פריסת סדין או נייר בלבד אינם מועילים אם הם מתנדנדים ברוח מצויה (ס"ב).

ז. מי שאינו שומר תורה ומצוות שמכר את החמץ של חנותו או חמצו הפרטי מכירתו מכירה, אך אם הוא ממשיך לעסוק בחמץ בפסח [כגו' שמוכר חמץ] מכירתו בטלה ואסור לקנות ממנו גם לאחר הפסח [ומצוה לפרסמו ברבים כדי למנוע מכשול] (ס"ב פ"ה ס"טו).

ח. ישתדל להשתמש במוצרי החמץ בבית שלא יישאר הרבה חמץ עד פסח (ה. ע). בעל חנות הרוצה לקנות קודם הפסח כמות של אטריות, עוגיות, בירה ועוד, כדי שיהיו מזומנים לו ויוכל למכרם מיד לאחר הפסח, ומוכר את כל החמץ שקנה לרבנות, לא יעשה כן לכתחילה (ק. ילקו"י ס"ט).

הלכות תענית בכורות

א. הבכורים צריכים להתענות ביום ערב פסח, (שו"ע אור"ח סי' תע סעי' א) זכר לנס שניצלו ממכת בכורות, (טור סי' תע) בין שהוא בכור רק לאבא או רק לאימא (שו"ע ס"ב סעי' א) וכן בכור כהן או לוי (ב"ח"א לו סעי' כה) וכן הבא אחרי נפל, כל אלו חייבים להתענות (כה"ח ס"ק ו) אבל בכור שנולד בנייתוח קיסרי והבא אחריו אינם חייבים להתענות (כה"ח ס"ק ג).

ב. יש אומרים שאפילו נקבה בכורה מתענה בערב פסח, (שו"ע סי' תע סעי' א) ואין מנהגינו כן (ב"ח"א ס"ב ס"ה, כה"ח ס"ק יז-יח) ואכן בזמנינו שנהגו לפטור את התענית בסעודת סיום מסכת אם היא יכולה בנקל לבוא ולשמוע, ראוי שתעשה כן ואם אינה יכולה להגיע, יכולים לקחת עבודה עוגה וכיוצ"ב מסעודת הסיום (ילקו"י ח"ה עמ' ש"ע).

ג. היות ובדורנו ירדה חולשה לעולם, והתענית גורמת להפרעת עריכת הסדר בליל פסח כמצוותו נהגו לפטור את התענית ע"י השתתפות בסעודת מצוה [כגון "ברית", "פדיון הבן", "סיום מסכת", סעודת "חתן וכלה"] (שו"ת יב"א ח"א סי' כה).

ד. ילד בכור קטן שמלאו לו 30 יום יש הנוהגים שהאב מתענה עבורו (ואם האב בכור האם מתענה עבורו) (שו"ע ס"ב סעי' ז כה"ח) ובזמנינו שהמחויבים בתענית יכולים לפטור עצמם על ידי סעודת סיום ראוי שיגיעו לסעודת סיום מסכת (חזו"ע עמ' ר"ד).

ה. החייבים להתענות חייבים להיות נוכחים בשעת סיום המסכת ואז יוכלו לאכול בסעודת מצוה כזית עוגיות (או מהפירות ששם) ועי"ז יפטרו עצמם מן התענית. ואם לא אכלו כזית, י"א שעדיין לא פטרו עצמם מן התענית (חזו"ע עמ' ר"ב) אך אם אינו נמצא שם ורק מביאים לו עוגות מסעודת מצוה לא מועיל וחייב להתענות (ס"ב). בשעת הדחק יכול להצטרף לסיום דרך הטלפון [ויסיים הסעודה בביתו] (הגדה של פסח לרב שלמה זלמן אוירבך עמ' 51, ילקו"י פסח ח"ב עמ' ת"ט) [וה"ה דרך מחשב בשידור חי] (ס"ב).

ו. אסור לבכור לאכול ולשתות לפני ששומע את הסיום ולכן צריך לזכור שלא לשתות קפה או תה לפני התפילה (מג"א סי' תקס"א ק"ק י, וסי' תקפ"א ק"ק י"א).

ז. * סיום מסכת נחשב דווקא כשלמד מסכת של גמרא שלמה בהבנה עם פירוש רש"י אבל אם קרא את המסכת בקריאה בלי הבנה אין זה נחשב ללימוד הראוי לפטור עצמו מן התענית, וצריכים הבכורים לשמוע את הסיום ולהבין אותו (חזו"ע עמ' ר"א). * אם למד מסכת לפני זמן והשאיר רק את הסיום לתענית בכורות – לא נחשב אבל המזדרז בלימודו או מאט בלימודו כדי להגיע לסיום מסכת בתענית בכורות מותר (חזו"ע עמ' ר"ט). * בשעת הדחק אפשר להקל גם בסיום משניות עם פירוש כגון: רבינו עובדיה מברטנורא (וקצת מעיקר תוספות יום טוב) (שו"ת יב"א ח"א סי' כו) וכל זה כשבא לפטור אחרים, אבל לפטור עצמו בלבד בהנ"ל אפילו שלא בשעת דחק אפשר (מ"א אב"ד סי' כ"ט). * גם לימוד ספר אחד שלם מן הזוהר הקדוש נחשב כסיום מסכת אע"פ שהלומד אינו מבין בענייני הסודות שבו * אם כמה אנשים חילקו ביניהם מסכת מהגמרא שכל אחד ילמד כמה דפים, סיום כזה אינו פוטר את התענית, ואם למד מסכת שלמה לבד שלא כסדרה פוטר את התענית (חזו"ע עמ' ר"א-ר"ב).